

Kohtuarstiteaduse õpetamisest Eesti Vabariigi algusaastail

Delia Lepik – Tartu Ülikooli kohtuarstiteaduse õppetool

kohtuarstiteadus Eestis, Siegfried Talvik

Eesti Vabariigi loomine 1918. aastal tõi kaasa muutused kohtuarstiteaduse erialal, kui uuendati kohtuarstliku töö korraldust nii Tartu Ülikoolis, Tartu linnas ja maakonnas kui ka kogu Eestis. Loomis- ja organiseerimistöö eesotsas seisis kohtuarstiteaduse professor Siegfried Talvik, kes kirjutas vajadusest panna Tartu linnas ja maakonnas kohtu-politseiarsti funktsioonid ülikooli kohtuliku arstiteaduse instituudi peale. See oli vajalik niihästi arstiteadlaste kui edaspidi ka juristide õpetamise huvides ning oli oluline, sest "meie ülikooli kohtuliku arstiteaduse instituut on praegu ja vist küll edaspidigi pikemat aega veel ainukeseks õppeasutuseks, mis peab andma vabariigile küllaldaselt ettevalmistatud kohtu- ja politseiarste" (1). Jurist Otto Tief kirjutas 1923. aastal artiklis "Kohtu-arstlik ekspertiis kriminaalprotsessis", et iga arsti võib ekspertina kohtusse kutsuda (2).

Artikli **eesmärgiks** on anda kronoloogiline ülevaade kohtuarstiteaduse õpetamisest ja sellega seotud kohtuarstliku töö korraldamisest Eestis.

1918. aasta kevadel lõpetas Vene ülikool Tartus oma tegevuse ja ülikooli varad evakueeriti Voroneži, sealhulgas ka kohtuarstiteaduse instituudi raamatukogu ja suurem osa aparatuurist. Alles jäid paar mikroskoopi, mikrotoom, osa lahanguinstrumente ja muuseumikogud. Saksa okupatsiooni ajal töötas instituut edasi prof Grossi juhatusel, kes oli ka patoloogia instituudi juhataja. 1. detsembril 1918 jäi kohtuarstiteaduse instituut mõneks ajaks ilma juhatajata. Kohtu-politseiarstlike lahanguid tegid kohalikud linna- ja maakonnaarstid. Vähendati ka instituudi koosseisu: kaotati ära prosektori kt ametikoht ja instituudile jäeti ainult üks assistendi- ning üks teenijakoht.

1. juulil 1920 kinnitati kohtuarstiteaduse instituudi juhatajaks prof A. Ucke ja assistendiks dr H. Madisson. 3. augustist 1920 hakati instituudis jälle lahanguid tegema. Loengute pidamise tegi ülikool ülesandeks Tartu linnaarstile S. Talvikule, kes eradotsendi kohusetäitjana alates 1919. aasta sügissemestrist luges ülikoolis loenguid arstiteaduse ajaloost. Praktilisi laboratoorseid töid tegi S. Talvik assistendi kaasabil. Lahanguid tegi A. Ucke koos

üliõpilastega. Õppetöö toimus Vene-aegse õppekava järgi. Loengud olid IV kursusele 2 semestri vältel 4 tundi nädalas. V kursusel toimus õppetöö rühmadena. Ühel semestril tehti praktilisi töid ja lahanguharjutusi 1,5–2 tundi ning teisel semestril oli kollokvium, kus arutati üliõpilaste esitatud lahanguprotokolle (3).

1920. aasta sügisel saabusid peaaegu tervikuna Voronežist tagasi instituudi varad.

1921. aasta jaanuaris pärast doktoriväitekirja kaitsmist valiti S. Talvik kohtuarstiteaduse dotsendi kohusetäitjaks ja 1. juulist kohtuarstiteaduse instituudi juhatajaks. Senine juhataja A. Ucke sai üldpatoloogia ja patoloogilise anatoomia korraliseks professoriks.

Sel ajal kehtisid veel Vene-aegsed seadused: Vene seaduste kogu XIII andes sisalduv arsti seadus ja kohtuarsti seadus 1892. aastast; XVI andes nuhtlusseadus, kriminaal- ja tsiviilkohtupidamise seadus 1885. aastast. S. Talviku arvates oli nende seaduste järgi arsti-eksperdi õiguslik seisukord ebamäärane ja koostamisel olev Eesti seaduste kogu pidi selles osas parandusi tooma. S. Talvik oli seisukohal, et nõudes arstile-eksperdile laialdasemaid õigusi, mis vastavad tema ülesannete tähtsusele õigustumõistmise raamides, tuleb hoolit-

seada ka kohtuarsti elukutseks ettevalmistamise ja täiendamise eest (4). S. Talvik ise tegi kõvasti tööd süvenemaks oma erialasse. Linna- ja maaarstina omandatud teadmiste täiendamiseks käis S. Talvik 1921. a Helsingis ja Riias. Järgnevatel aastatel külastas õppevaheaegadel ta teiste Lääne-Euroopa ülikoolide kohtuarstiteaduse instituute, et "näha, kuidas õpetatakse ja õpitakse seal kohtumediitsini ja kuidas tegutsevad selle aine õpetajad ühtlasi praktiliste kohtuarstidena" (5).

1921. aastal kirjutas kohtuarstiteaduse instituudi assistent, hilisem kriminaal-antropoloogia doktor H. Madisson ajakirja *Õigus* 5/6. numbris loodusteadusliku hariduse tähtsusest juristidele. Artikli sissejuhatuses märgib ta, et kõigis teadusharudes on areng toimunud leiutuste rakendamise ehk probleemide lahendamisviiside muutmise teel ning induktiivne meetod on loodusteaduslike probleemide lahendamisel äärmiselt tulemuslik olnud. H. Madissoni arvates oli juristide eriharidus ja kasvatus uuele ajavaimule enam-vähem võõraks jäänud ning nende intellektuaalne kasvatus ja haridus põhines enam-vähem puhasdeduktiivsel mõtlemisel, mistõttu tuleks hariduse täiendamiseks õppekavasse võtta mõned loodusteadusharud ja kohtulik ehk forensiline meditsiin. Madisson arvas, et nende teaduste õppimine võimaldab juristidel omandada meetodid, mida loodusteadus oma probleemide lahendamisel kasutab ja annab eelteadmised praktiliste loodusteadusküsimuste lahendamiseks. Ta leidis, et loodusteadusalane haridus võimaldaks kohtunikul võtta sündmust ja isiku tegevust mitte kui paragrahvi, vaid kui loodusreaalset nähtust teiste nähtuste reas ning et küsimused ja sündmused, mida kohtunikud ja eriti kriminalistid peavad lahendama, on sageli puhtloodusteaduslikud.

Madisson oli seisukohal, et lähtudes kohtute jaotamisest tsiviil- ja kriminaalosalaks, peaks kujunema ka mõlema osa juristide eriharidus: nendele juristidele, kes tulevikus mõtleavad kriminaalosalas töötada, on loodusteaduse mõned ained, nt psühholoogia ja kohtuarstiteadus, kohustuslikeks aineteks ning samu teadmisi tuleks nõuda ka juristidelt, kes advokaatidena kriminaalprotsessis taha-

vad osaleda. Ta arvas, et hariduse harunemine peaks toimuma ülikoolis kolmandal õppeaastal ja loodusteadustest peaks õpetatama bioloogiat, psühholoogiat, kohtuarstiteadust, psühhiaatriat ja nn kliinikut, s.o kurjategijate demonstratsiooni. Samuti leidis ta, et kohtuarstiteadusest arusaamiseks on tingimata tarvis omada vastavaid teadmisi normaalsest ja patoloogilisest anatoomiast ning füsioloogiast (6).

1922. aastal pärast tutvumist välismaa instituutide õppe- ja uurimistööga leidis S. Talvik, et ka Eestis peaksid tulevased arstid tegema elavate inimeste kohtuarstlikke vaatlusi. Sobiv materjal saaks instituudi arstidele kättesaadavaks, kui neil oleks kohtu-politseiarstide õigused ja kohustused. Vastav luba küsiti arstiteaduskonnalt 1922. a, kuid see ei lahendanud veel küsimust, sest siiani oli Eestis ainult Tallinnas kohtu-politseiarsti ametikoht. Oli vaja luua kohtu-politseiarsti koht ka Tartus ja edaspidi teistes linnades-maakondades, kuid selleks oli vaja uusi seadusi (7).

1922. aastal taotles S. Talvik prosektori koha taasavamist instituudi juurde, kuid see ettepanek kukkus arstiteaduskonnas hääletamisel läbi. S. Talvik märkis, et kerge käega kaotati koht ära Vene ajal, kus instituudi töö kaugeltki nii suur ei olnud kui nüüd. Varem, prof Ignatovski ajal oli instituudis lisaks prosektorile ja ühele assistendile veel ülemäärase assistendi koht – seega kuni kolm alalist abijõudu. Paar aastat hiljem tunnistas dekaan vajalikuks prosektorikoha olemasolu õppetooli juures teadusliku järelkasvu tagamise mõttes. Seejärel lubati instituudi juurde luua ka teise teadusliku assistendi koht, kuid see taotlus kärbiti Riigikogu eelarvekomisjonis. S. Talvik kirjutas 1925. aastal *Õiguse* 6. numbris järgmist: "Kuidas edaspidi tahtakse arendada viljakat tööd kohtuarstlikul alal – andes instituudile ainult 1 abijõu assistendi näol, liiatigi kuidas võimaldada teaduslikku järelkasvu tarviliku valju selektsiooni põhjal, seda mina – tõtt ütelda – ei tea... Tean vaid seda, et instituudi juhatuse on kohustatud kõigi raskuste kiuste ikka ja ikka jälle rõhutama – küll nelja silma all mõõduandval kohal, küll avalikult – tarvidust instituudi heaks ees-

kätt personali, siis vahest ka kulude mõttes rohkem teha, kui senini on tehtud" (1).

1923. aastal valiti S. Talvik kohtuarstiteaduse professori kohusetäitjaks.

1923. aastal sai S. Talvik ka ülikoolilt väikese stipendiumi ja töötas suvesemestril Viini ülikoolis prof Haberda juures ning külastas teel ka teisi instituute. Oma tähelepanekutest Saksamaa ja Austria ülikoolide kohtuarstiteaduse instituutides ja soovitudest võtta nendest maadest eeskujul kirjutata artiklis "Kohtuarstid ja juristid", mis ilmus ajakirja *Öigus* 1923. a 1. numbris (8). Järgmises numbris ilmus jurist O. Tiefi artikkel samal teemal (2). Jättes kõrvale nendes artiklites tõstatatud arstide ja juristide omavaheliste suhete teema kriminaalprotsessis, edastan ainult õppetöö korraldust käsitleva osa.

S. Talvik kirjutab, et Saksamaa ja Austria ülikoolides olid kohtuarstiteaduse õppetoolide esindajad ja instituutide juhatajad ning Austrias ka instituutide assistendid oma teadusliku ja õppe-tegevuse kõrval ka ametlikud kohtuarstid oma ringkondades. Selline alaline kontakt ülikoolide õppejõudude ja kohtuvõimude vahel kasvatab S. Talviku arvates ühtekuuluvustunnet ühiste ülesannete lahendamisel.

Kohtuarstiteaduse õpetamise kohta kirjutab ta, et Saksamaal ja Austrias on see aine juristidele kohustuslik ja ka meie ülikoolis on juristidele kohtuarstiteaduse õpetamisel vanad traditsioonid. Juba 1845. aastast alates luges prof Samson von Himmelstiern oma ligi 25aastase õppe-tegevuse kestel kohtuarstiteadust ka juristidele kas eraldi kursusena või koos arstiteadlastega. S. Talvik arvas, et juristidele kohtuarstiteaduse õpetamine tuleks välismaa eeskujul uuesti ette võtta ja teha seda erikursusena (8).

O. Tiefi arvates oleks õigusemõistmise seisukohast väga soovitatav ülikooli kohtumeditsiini õppejõude ametlikeks ekspertideks kutsuda, kui aga õppejõud seda enesele tüliksi ei pea. Austria seaduste järgi võib eriti tähtsatel juhtudel ülikooli õppejõude kohtusse ekspertidena kutsuda ja neid ei tohi kauem kui hädasti vaja ekspertii si juures kinni pidada. Lahkamiste kohta Tartu Ülikooli

anatomikumis märgib O. Tief, et "igatahes tuleb kohtumeditsiini seaduse § 1193 järgi ettenähtud lahkamiste kui kohtuliku toimetuse peale vaadata, mille juures õppe-tegevuse huvisid kunagi eesõigustada ei või... Kui kohtulikud lahkamised kohtumeditsiini instituudi juhatuse arvamise järgi õppe-tegevust segada võivad, siis tuleks instituudil neist lahti ütelda, kuna need instituudile sunduslikud ei ole" (2).

O. Tiefi täielikku poolehoidu leiab S. Talviku ettepanek võtta kohtuarstiteadus kohustusliku ainena juristide õppekavasse.

1924. aastal külastas S. Talvik koos üliõpilastega Krakówi, Praha, Viini ja Budapesti ülikoolide vastavaid instituute ning 1926. aasta suvel töötas ta oma kulul 1,5 kuud Königsbergi instituudis, et tutvuda nii sealse sotsiaal- ja kindlustusmeditsiiniga kui ka käekirjade ja dokumentide võltsimiste, veregruppide jms kriminaaltehniliste uuringutega. 1927. aasta suvel tegi ta väikse reisistipendiumi eest pikema reisi Lääne-Euroopa kohtuarstiteaduse instituutidesse ja võttis osa XII Prantsuse kohtumeditsiinikongressist Lyonis. Kuid pikemaajast (poole aasta pikkustki) teadmiste süvendamise võimalust mõnes välismaa instituudis S. Talvikul ei õnnestunud saada (7). Olles ise tutvunud välismaa instituutidega, soovitas ja võimaldas S. Talvik seda ka oma õpilastele. Alaline kirjavahetus hoidis alal reisidel sõlmitud sidemeid ja hõlbustas läbikäimist ning teadustööde vahetamist. Need sõidud andsid õhutus kodu ümberkorralduste tegemiseks: kohtumeditsiini muuseumi ja raamatukogu täiendamine, laboratooriumi täiendamine uute aparatuuridega, ruumide laiendamine ja otstarbekohasem kasutusele võtmine (3, 7, 9).

1925. aastal valmis kohtuarstiteaduse instituudi assistendi H. Madissoni väitekirja alaealiste ulakuse ja kuritegevuse kohta Eestis. Väitekirja kaitsmise ja instituudist lahkumise järel omandas H. Madissoni eradotsendi kutse kriminaalantropoloogia alal. Kohtuarstiteaduse instituuti asusid tööle assistentidena G. Rooks (alguses noorem-, siis vanemassistendina) ja A. Raatma (sündinud Ibrus-Määr).

1926. aastal ilmus R. Rootsi artikkel surmavatest õnnetusjuhtumitest instituudi lahangumaterjali põhjal ja hiljem valiti ta stipendiaadiks Tallinna Keskhaiglasse prosektori kohale ettevalmistamiseks.

1925. ja 1926. aastal kirjutas S. Talvik, et kohtu-politseiarstlik töö oleks vaja teha ülesandeks kohtu-politseiarstidele. Seni oli see töö lasunud kõrvalametina selleks ebapiisavalt ette valmistatud ja niigi tööga ülekoormatud linna- ja maakonna-arstidel. Tervishoiu Peavalitsuse nõutud paarikuulised ettevalmistuskursused ülikooli juures ei andnud lühikese aja tõttu kohtuarstlikul alal töötamiseks vajalikke oskusi, teadmisi ega kogemusi. Ka linna- ja maakonnaarstid ise nõudsid kohtu-politseiarstliku töö nende käest äravõtmist ning selle koondamist eriettevalmistusega kohtu-politseiarstide kätte (1, 10). S. Talviku sõnade järgi oli kohtuarstide kasvatamine instituudi eluliseks ja möödapääsmatuks ülesandeks, millel oli küllaltki suur riiklik tähtsus. Selle ülesande täitmiseks ja vähegi ajakohase õppe- ja uurimistöö väljaarendamiseks vajas instituut toetust, raha, eriti aga teaduslikku abi-personali, samuti alalist kontakti välismaa teadus-asutustega edasiharimise mõttes (10).

Alles 1926. aastal lubati toetust 0,5 assistendikoha palga suuruses ajutisele vabatahtlikule abijõule ja alates 1927. aasta 1. aprillist saadi alaline krediit teise assistendikoha jaoks. Sellega oli S. Talviku arvates seisukord ajutiselt kergemaks muutunud, kuid mitte lõplikult lahendatud. Oli tarvis, et tööjõud, kes ennast instituudis ette valmistama asub, pärast instituudis assistendina töötamist ja seejärel Tartu linnas-maakonnas kohtuarstina 3–4 aastat töötavana omaks võimalust instituuti prosektoarina tagasi pöörduda. Prosektor saaks erinevalt assistendist vabana igapäevakohustustest töötada instituudis kohapeal ja välismaal (7).

1926. aastal valiti S. Talvik kohtuarstiteaduse korraliseks professoriks.

1927. a ilmus kriminaal-kohtupidamise seaduse muutmise seadus, mille järgi pandi kohtades, kus ei olnud kohtu-politseiarste, kohtuarsti kohused maakondades maakonnaarstile ja linnades linnaarstile.

Kui need arstid ei saanud ilmuda haiguse tõttu või mõnel muul kaaluval põhjusel, kutsus kohtu-uurija mõne teise ametliku või eraarsti (11). Kuid vaatamata saavutatud seadusemuudatusele ei olnud kohe võimalik Tartus kohtu-politseiarsti ametikohta täita. Kuna instituudi juhataja ei saanud seda ametit vastu võtta, sest "kahe maksulise riigiameti pidamine ei ole meil Eestis mitte võimalik", tuli valvel olla, et selle koha saaks kohtuarstiteaduse instituudi küllaldaselt ette valmistatud kolleeg, kellega oleks kindlustatud koostöö ja kokkuleppel võimalik kogu õppetööks vajaliku materjali kasutamine (7).

Kuna instituut töötas ka õppevaheaegadel, oli lahangu arv järjest suurenenud (umbes varasema 60 lahangu asemel 130–150 ja enam lahangu aastast) ning 1928. aastal tekkis vajadus ka surmte hoidmise eriruumi järele. Selleks tehti korda lahanguruumi all olevad keldrid. Lahanguruumi ehitati klappoolidega varustatud amfiteater, kus sai pidada loenguid ja näidata lahanguid. Valetati välja ligi 40 aastat vana, prof Körberi ajast kasutusel olnud lahangulaud uue rauast valge emailiga kaetud ringikeeratava lahangulaua vastu. Sellistes oludes oli juba võimalus paremini õpet korraldada. Kuna arstiteaduskonna õppekava laienes uute ainetega, tuli kohtuarstiteaduse õpetamises tunde vähendada 3 tunni peale nädalas, mis nõudis muidugi aine tihedamat käsitlemist. Lisaks võttis S. Talvik välismaa eeskujul õppekavasse uued teemad – arstlikud õigusaktid ja arstlik deontoloogia – 6 kuni 8 loengu ulatuses igal aastal (3, 7).

S. Talviku loengutel oli alati rohkesti kuulajaid, ta luges hästi ja soravalt, oskas ka igavaid asju huvitavaks teha. Loenguiks kasutati alati lahangumaterjali ja sinna juurde rohkesti muuseumipreparaate. Teoreetiliste loengute kõrval püüdis ta suunata üliõpilasi praktilisele tegevusele, korraldades sektsioonikursust koos lahanguaktide valmistamisega ja arutades neid hiljem koos tudengitega. Samuti tegi ta praktilisi laboratoorseid töid verejälgedele ja muude kohtuarstiteaduslike uurimistööde alal (5, 9). 1929. aasta kevadsemestril kasutas S. Talvik loengutel ka juba elavat materjali (eriti vigastatud), mille käsitlemise vajaduse oli omal ajal

ära tundnud prof Samson von Himmelstiern, tehes kuulajate osavõtul praktilisi kohtuarstlikke vaatlusi elavail (3, 11).

S. Talvik suri 1929. aastal ja G. Rooks kirjutas Eesti Arstis tema mälestuseks sõnad: "Surm on ära

viinud paremais aastais oma tööpõllult väsimatu töömehe, ajal, kus käimas oli loomine ja organiseerimine, kus ees oli veel nii palju korraldustööd ja tegevust" (5). Eesti Vabariigi algusaastail Talviku alustatud uuenduste elluviimist õppe- ja teadustöös jätkasid tema õpilased.

Kirjandus

1. Talvik S. Kohtuarstliku töö-ala korraldamisest Eestis. *Õigus* 1925;6:137–45.
2. Tief O. Kohtu-arstlik ekspertiis kriminaalprotsessis. *Õigus* 1923;2:36–41.
3. Talvik S. Jooni kohtulise arstiteaduse õppetooli tegevusest 85 aasta vältel ja tuleviku väljavaateid. *Eesti Arst* 1928;7:240–50.
4. Talvik S. Arstline ekspertiis Eestis, praegu maksvate määruste järele. *Eesti Arst* 1922;5/6:289–96.
5. Rooks G. Prof. S. Talvik kohtuarstiteadlasena. *Eesti Arst* 1929;10:358–61.
6. Madisson H. Mõned märkused loodusteaduslike hariduse tervilikkusest juristidele. *Õigus* 1921;5/6:101–4.
7. Talvik S. Jooni Tartu Ülikooli Kohtulise Arstiteaduse õppetooli tegevusest 85 aasta vältel ja tuleviku väljavaateid. *Eesti Arst* 1928;8:281–90.
8. Talvik S. Kohtuarstid ja juristid. *Õigus* 1923;1:9–13.
9. Toomsalu M. Tartu Ülikooli Vana Anatoomikumi professorid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus; 2002.
10. Talvik S. Peatükk kohtuliku arstiteaduse arengust. *Eesti Arst* 1926;9:321–8.
11. Kriminaal-kohtupidamise seaduse § 337, 978 ja 978¹ muutmise seadus. RT 1927,53,742.

Summary

Teaching of Forensic Medicine during the first years of the Republic of Estonia

Foundation of the Republic of Estonia in 1918 brought along the changes in the specialty forensic medicine – the work arrangement was reformed in the University of Tartu, in Tartu city and county as well as in the whole Estonia. The head of the Institute of Forensic Medicine professor Siegfried Talvik led the organizational work. S. Talvik applied for the change in legislation according to which the forensic-police medical work should become the duty of specially trained forensic-police doctors and the obligations of forensic-police doctor in Tartu city and county should be put on the Institute of Forensic Medicine. This change in legislation (achieved in 1927) would make the autopsy material available in the purpose of teaching and would enable the future doctors to carry out the examinations of living persons like it was in the other European institutes. Professor Samson von Himmelstiern had made the practical examinations of living persons in front of audience already before. Since 1845 professor

Samson von Himmelstiern during about 25 years of teaching practice had also given lectures in forensic medicine to the students of law. S. Talvik and an assistant of the institute, a later doctor of criminal-anthropology H. Madisson were of the opinion that forensic medicine should be taken as an obligatory subject into the curriculum of the students of law.

In these years as well as later the Institute of Forensic Medicine of the Tartu University was the only institution which educated the forensic doctors for the whole republic. The institute needed financial support, research personnel and permanent contacts with scientific institutions on abroad for bringing up forensic doctors and developing teaching and research work. S. Talvik was of the opinion that the permanent credit for the second position of assistant since 1927 improved the situation temporarily, but did not solve the problem finally.

delia.lepik@ut.ee